

Perge Batı Kapıdan Bir Heykel

Yaşar ARLI*
Süleyman ATALAY**

Öz

Arkeoloji bilimine ilk kez tanıtılan portre heykel, 2016 yılında Perge Antik Kenti'ndeki batı kapısında gerçekleştirilen kazı çalışmalarıyla gün yüzüne çıkartılmıştır. Geç dönemde kanalizasyon kapağı olarak kullanılan giyimli portre heykel, baş ve gövde olmak üzere iki parça olarak keşfedilmiştir. Genç bir erkeği temsil eden portre baştaki saç stili, diğer karakteristik özellikler ve heykeltıraşlık eserindeki üslup özellikleri de irdelenerek eser için kimlik ve dönem önerisinde bulunulmuştur. İlk önce durum ve tanımı gerçekleştirilen portre heykelin saç stili yorumlanmıştır. Uygulanan saç stiliyle birlikte favorilerle oluşturulan sakal yapısı da Severuslar Hanedanlığı'nın son imparatoru, MS 222-235 yıllarında hüküm süren Alexander Severus'un III. tip (MS 230-235) portresindekilerle benzerdir. Alın üzerinde tasarlanan saç bukleleri dışında hacimli, hareketli ve farklı yönlere eğilim gösteren saç stiliyle birlikte diğer kendine özgü karakteristik özellikler de erkek başını, tarihlendirildiği dönemin imparator portresinden ayırmaktadır. III. tipteki Alexander Severus portrelerinden esinlenerek yontulan portre heykeldeki diğer üslup özellikleri de imparatorun da bünyesinde yer aldığı Severuslar Hanedanlığı dönemine özgüdür. Ayrıca ince tanecikli beyaz mermerden üretilen portre heykel için üretim yeri konusunda da Dokimeion varsayımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Perge, Portre Heykel, Severuslar Hanedanlığı Dönemi, Alexander Severus Dönemi.

A Statue from West Gate of Perge

Abstract

The portrait statue, which is introduced to the science of archaeology for the first time, was unearthed in 2016 during the excavations conducted at the west gate in Perge. The dressed portrait sculpture, which was used as a sewer cover in the late period, was discovered as two parts, a head and a torso. Identity and period proposal have been suggested for the piece by being examined the hair style of the portrait head representing a young man, other characteristic features and the stylistic features of the sculptural piece. First of all, the hair style of the portrait statue, of which condition and definition was carried out, has been interpreted. The beard shape created with sideburns along with the hairstyle applied is similar to the IIIrd type portrait (230-235 AD) of Alexander Severus, the last emperor of the Severan Dynasty, who reigned between 222-235 AD. Apart from the hair tresses designed on the forehead, the voluminous, active and trending hairstyle in different directions along with other distinctive characteristics differ the man head from the emperor portrait of the period in which it was dated. The other stylistic features of the portrait statue, inspired by the IIIrd type portraits of Alexander Severus, are unique to the period of the Severan Dynasty, in which the emperor was included. In addition, the Dokimeion was assumed about the producing place of the portrait statue sculpted of fine-grained white marble.

Keywords: Perge, Portrait Statue, Period of Severan Dynasty, Period of Alexander Severus.

Geliş/Received: 15.03.2022

Kabul/Accepted: 21.06.2022

* **Etik Kurul İzni:** Bu çalışmaya, insanlardan veri ve örnek toplamayı gerektiren, anket, inceleme, mülakat ve deney içeren çalışmalar kapsamına girmediğinden, etik kurul onay belgesi gerekmemektedir.

* Dr. Araş. Gör., Akdeniz Üni., Edb., Fak., Arkeoloji Böl., yasararli@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7799-6764.

** Doktora Öğrencisi, Antalya Müzesi Müdürlüğü, slymnatalay@gmail.com, ORCID: [0000-0003-1732-4573](https://orcid.org/0000-0003-1732-4573).

(Makale Türü: Araştırma Makalesi)

Giriş

Portre heykel, Antalya ili, Aksu ilçesindeki Perge Antik Kenti batı kapısının kuzey cephesinde 2016 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bulunmuştur. Pamphylia kültür bölgesi içerisindeki Perge Antik Kenti'ne batıdan giriş ve çıkış veren batı kapı, Perge batı caddesinin sonunda bulunan kuzey hamamının karşısındaki F-5 çeşmesinin kuzeybatısında yer almaktadır (Resim 1).

Hafirleri tarafından giyimli erkek heykeli olarak adlandırılan bu eser, Perge batı kapısı (C2) kuzey cephe, geç dönem avlusu içerisinde yer alan T10 nolu açmada yürütülen kazı çalışmalarında keşfedilmiştir (Resim 2). Söz konusu portre heykel, T10 açmasının batı kenarında, batı kapısı kuzey cephe doğu girişinin hemen önünde, kanalizasyon kazısı sırasında kapak olarak kullanılmış hâlde ele geçirilmiştir (Resim 3-4). Sırt üstü uzanır vaziyette başı, boyun kısmından kırık şekilde, iki parça hâlde bulunmuş olan heykel, C2'16 T-10-002 kazı envanter numarasına kaydedilmiştir.

Bu çalışmayla bilim dünyasına ilk kez tanıtılan portre heykelin sırasıyla durumu ve tanımı gerçekleştirilmiş sonrasında da değerlendirmesi yapılmıştır. Değerlendirme kısmında ise heykeltıraşlık eserinin tanımlanabilen saç stili, detaylı bir şekilde yorumlandıktan sonra önerilen kimlik ve dönem gerekçelendirilmiştir. Çünkü Roma İmparatorluk dönemi plastik sanatında tahtta bulunan imparatorların saç stilleri, hükümlerliklerini korudukları dönemde rol model olarak esin kaynakları oldukları özel portrelerin tarihlendirilmesinde oldukça önemlidir. Bu çalışmada kaleme alınan portre heykel, tarihlendirildiği dönemin resmi portresiyle karşılaştırılmıştır ve saç stili ile sakal yapısındaki benzerlikler dışında portresi yapılan kişinin kendine has karakteristik özellikleri de vurgulanarak hangi gerekçelerle önerildiği dönemin imparator portresi olmadığı açıklanmıştır. Bu değerlendirmeye birlikte önerilen dönemin portre plastik sanatındaki üslup özelliklerinin de ortaya çıkışı ve gelişimi aktararak verilen dönem desteklenmiştir. Üretim yeri hakkında da varsayımlar üzerinden görüş bildirilmiştir.

Eserin Korunduğu Müze, Malzeme ve Ölçüleri

İnce tanecikli beyaz mermerden yontulan portre heykel, 2016/154(A) envanter numarasıyla Antalya Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (Resim 5). Portre heykeldeki başın yüksekliği 0.35 m, genişliği de 0.25 m'dir. Portre heykelinin koruna gelen yüksekliği ise 1.55 m, genişliği 0.63 m, derinliği de 0.40 m'dir.

Eserin Durumu

Baş ve gövde olmak üzere iki parça halinde ele geçen giyimli erkek heykelinin, başı ile gövdesi birleştirilerek tümlenmiştir. Burun kırıktır. Üst dudakta aşınmalar ve kopmalar söz konusudur. Başın arka kısmında kısmen kabuklanma görülmektedir. Omuz hizasından sağ kolu, diz kapağının alt hizasından da her iki ayağı kırık ve noksanır. Portre heykelin giysisinin birçok noktasında küçük kırık ve noksanlıklar ile aşınmalar görülmektedir (Resim 5).

Eserin Tanımı

Günümüze kadar iyi durumda korunan ve normal boyutlardaki portre heykelinin karakteristik özellikleri dikkate alındığında eser, genç bir erkeğe aittir (Resim 5). Portre heykelin başı, hafifçe kendi sağına döndürülmüştür. Alnına doğru perçemler şeklinde indirilen hacimli ve gür saç bukleleri farklı yönlerde taranmıştır (Resim 6). Farklı yönlerde taranan bu saç bukleleri de eserin saç stiline hareketlilik kazandırmıştır. Kendi içerisinde farklı yönlere eğilimli ve kesintili devam eden saç bukleleri esere, çift katmanlı bir saç stili görünümü kazandırmıştır. Alın ortasına kadar indirilen uç kısımları dalgalı saç bukleleri de alnın sol kısmındaki çatal motifinden sağına doğru yönlendirilmiştir (Resim 6). Alın üzerindeki saç buklelerinin hemen üst kısmında sonlandırılan yoğun saç perçemindeki saç buklelerinin de uç kısmı dalgalı olup, alt katmandaki saç bukleleriyle aynı yönde taranmıştır. Yanlardaki oldukça hacimli ve kabarık saç bukleleri de çift katmanlı bir görünüm vermektedir. Sol kulağın üst kısmını örten bu saç bukleleri kulak hizasına kadar orak görünümünde ve kulak yönünde iken kulak arkasındaki saç bukleleri de ters yönde ve “S” şeklinde verilmişlerdir (Resim 7). Sağ kulağın üst kısmını örten saç bukleleri ise uç kısımları dalgalı ya da küt bir şekilde sonlandırılmıştır (Resim 8). Başın tepe ve arka kısmındaki saç bukleleri de kabaca işlenilmiştir. Sol ense üzerindeki saç buklelerinin ise çift katmanlı görünümü korunmuştur. Ensenin sağ tarafındaki saç bukleleri ise tekdüze tasarlanmıştır. Saç stiliyle sınırlandırılan düz alın, dardır. Kaşlar ince ve yay şeklindedir. Kaş kılları belirgindir. Dar gözler, uzağa bakmaktadır. Göz bebeği ve iris işlenilmiştir. İris dairesel formda iken göz bebekleri yan yana çift matkap darbisiyle verilmiştir. Göz kapakları, badem formundadır. Üst göz kapakları, alt göz kapaklarına oranla etlidir. Üst göz kapakları, göz yuvarlağının üst kısmını örtmektedir. Alt göz kapağı, göz yuvarlağıyla birleştirilmiştir. Burun kökü çöküktür. Kulaklar, yüz anatomisine uygun yerleştirilmiştir. Ağız, küçük ve kapalıdır. Dudaklar dolgunudur. Alt dudak dışarıya doğru taşkındır. Üst dudak alanı dardır. Yanaklar dolgun, yüz ise tıknazdır. Dışarıya doğru çıkıntılı çene, yuvarlak ve yağlıdır. Oval yüz çeneye doğru sivrilmiştir. Yüzün sol kısmında kulak önünden, çene altına kadar indirilen hafif kabarık çentikli, hacimli ve kısa perçemlerle şekillendirilen uzun favori görülmektedir (Resim 7). Yüzün sağ tarafındaki favori ise daha yüzeysel, hacimsiz ve kısa perçemler ile kazıma çizgilerle tamamlanmıştır (Resim 8). Çene ucu üzerinde de kazıma çizgilerle verilmiş kısa ve yüzeysel sakal perçemleri boyun hizasına kadar indirilmiştir (Resim 9). Yüzün gerisinde tüylenme görülmemektedir. İyice perdahlanan yüz, pürüzsüzdür. Boyun kısa ve kalındır. Başın arka kısmında ense kökü desteği yer almaktadır.

Portre başın, tümlendiği heykel gövdesi giyimlidir (Resim 5). Portre heykelde iki farklı giysi görülmektedir. Alttaki kısa tuniğin üzerinde khylamis yer almaktadır. Giysinin arka yaka kısmı da ense üzerindeki saç buklelerine kadar çekilmiştir. Heykelin sol kolu, dirsekten kıvrılarak yatay bir şekilde vücudun önüne doğru uzanarak göğüsten bele doğru inen elbise tomarını dışa doğru çekerek tutmaktadır. Belinde de üzerindeki elbiseyi dıştan dolayan bir kemer bulunmaktadır. Bir rozeti andırır biçimdeki bu kemerin fiyonk şeklinde düğümlenerek iki ucu aşağı doğru sarkıtılmıştır. Üst giysi, sol omzunu tamamen kapatmıştır. Sağ omuz üzerinde ise paludamentum tokası ile birleştirilmiştir. Khylamisin

kıvrımlarının bir kısmı göğüs üzerinde birikmiş iken, diğer kısmı sol ele dolanarak aşağıya doğru dökülmektedir. Elbise kıvrımları genel hatlarıyla derinlikli, parçalı ve şematik kıvrım yapısına sahiptir. Sol kol altı ve iki bacak arasında ise daha plastiksi bir görünüm oluşturulmuştur. Heykeltıraşlık eserinin dizden bükülmüş olan sol bacağı dengeleyici, sağ bacağı ise taşıyıcı konumdadır. Portre heykelin konumlandırıldığı yerden kaynaklı olmalıdır ki cepheden görülebilen ön kısmında özenli bir işçilik söz konusu iken, heykeltıraşlık eserinin arka kısmı kabaca işlenilmiş olup, giysi kıvrımları yüzeysel verilmiştir.

Eserin Değerlendirilmesi

Roma İmparatorluğu portre sanatını şekillendiren husus sırasıyla tahta çıkan imparatorların saç stilleri ile onların eşleri ve diğer hanedan mensuplarının saç modalarıyla birlikte imparator ve imparatoriçelerin kendilerine has karakteristik özellikleriyle beraber hüküm süren imparatorların sanatsal anlayışları, etkin oldukları yılların plastik sanatına yön vermekteydi. İrdelenen portre baştaki saç stiliyle birlikte kulak önünden çene altına kadar indirilen kısa perçemli uzun favoriler, Severuslar Hanedanlığı'nın (MS 193-235) son imparatoru Alexander Severus'un III. tip (MS 230-235) portrelerinde görülmektedir (Bergmann, 1977: 28; Wood, 1986: 125; Özgan, 2015: 124-129, res.113-117, Altun, 2016: 66-67, lev. 40, res. 18). MS 222-235 yıllarında hüküm süren Alexander Severus'un 3 portre tipi söz konusudur (Bergmann, 1977: 28; Wood, 1986: 124-125; Özgan, 2015: 120-130). İmparatorun I. tip portreleri henüz 13-14 yaşlarında çocuk yaşta iken tahta çıktığı MS 222-224 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Bergmann, 1977: 28; Fittschen ve Zanker, 1985: 117-119, lev. 122; Wood, 1986: 124-125, Altun, 2016: 63). Bu portre tipinde çentikleme yani kazıma çizgilerle verilen başa yapışık ve alın üzerindeki uç kısımları dalgalı, gür ve kısa saç bukleleriyle şekillendirilen saç stili, alnın sol kısmındaki çatal motifinden sağına doğru taranmaktadır (Wiggers ve Wegner, 1971: 180, lev. 47; Bergmann, 1977: 28-29, lev. 2, res. 2-3; Wood, 1986: lev. 16, res. 22-23, Altun, 2016: 63, lev. 35-36, res. 106-107). Yüz hatları ise yumuşak verilmiştir. Yüz ovaldir. Yağlı ve yuvarlak çene geriye doğru çekiktir. MS 225/6-230 yıllarında da Alexander Severus'un II. tip portreleri yontulmuştur (Wiggers ve Wegner, 1971: 181, lev. 49; Bergmann, 1977: 28; Wood, 1986: 124-125; Özgan, 2015, 124). İmparatorun II. tipteki portreleri de imparatorun çocukluktan, ergenliğe geçişini temsil etmektedir (Özgan, 2015: 123, res. 110). 17'li yaşlarda gerçekleştirdiği evlilik neticesinde ortaya çıkan bu tipte de saç stili, I. tip portresindekilerle benzerdir (Wiggers ve Wegner, 1971: 181, lev. 49; Özgan, 2015: 123, res. 110). Yüz hatları ise artık I. tip portrelerindeki gibi dolgun ve yumuşak işlenilmemiştir. Yüz hatlarının, imparatorun çocukluk görünümünden kurtularak biraz daha oturduğunu ve çentikli işlenen bıyık ve çene kemiğine kadar indirilen favoriler ile yarı sakallı bir görünüm kazandırıldığı görülmüştür (Wiggers ve Wegner, 1971: 181, lev. 49; Özgan, 2015: 123, res. 110). MS 230 yılından itibaren ortaya çıkan III. tip portreleri de imparatorun hükümranlığının sonuna kadar devam ettirilmiştir (Bergmann, 1977: 28; Wood, 1986: 124-125; Özgan, 2015: 124-129, res.113-117, Altun, 2016: 66-67, lev. 40, res. 118). III. tipteki Alexander Severus portreleri, imparatorun I. tipteki çocuksu ve II. tipteki ergenimsi

görüntüsünden tamamen arındırılmış gençlik (yetişkinlik) yıllarını yansıtır (Özgan, 2015: 121-122, res. 107). Bu portre tipinde de saç stili, I. ve II. tip portre örneklerindeki gibi başa yapışık ve alın üzerindeki kısa, gür ve uç kısımları dalgali saç bukleleri, alınının sol kısmındaki çataldan sağına doğru yönlendirilmiştir (Bergmann, 1977: 28-29, lev. 2, res. 2-3; Özgan, 2015: 123, res. 110, Fittschen ve Zanker, 1985: 123, lev. 125-126). Bu tipteki portrelerinde yüz hatlarının daha da oturmasıyla birlikte yüzünün uzadığı ve kulak önünden çene altına kadar indirilen uzun favorilerle sakal buklelerinin oluşturulduğu ve ayrıca çene ucu üzerinde vurgulanan sakal bukleleriyle birlikte bıyığın da vurgulandığı görülmektedir (Wiggers ve Wegner, 1971: 182-183: lev. 54-55; Fittschen ve Zanker, 1985: 123, lev. 125-126). Ömrünün sonuna kadar varlığını koruyan bu III. tip portrelerinde ayrıca imparatorun zaman içerisinde ilerleyen yaşıyla birlikte değişen karakteristik özelliklerinden dolayı bıyık ve sakal yapısının daha gür ve uzun yontulduğu da bilinmektedir (Özgan, 2015: 124, 130, res. 119-120).

Hükümranlığı boyunca 3 portre tipiyle temsil edilen imparatorun portre tiplerinde ayırt edilebilen bu tanımlayıcı özelliklerle birlikte portrelerindeki alınının alt kısmın şişkin verilmesi, sivri ve hafif kemerli burun yapısı, yüz anatomisine göre kulaklarının büyük olmasıyla birlikte ince ve uzun boyun, Alexander Severus'un portre tiplerindeki ortak karakteristik özelliklerdendir.

Perge Antik Kenti'nden ele geçen portre başta da alın ortasına kadar indirilen uç kısımları dalgali ve alınının sol kısmındaki çatal motifinden sağına doğru birbirini ardına taranan hacimli ve gür saç bukleleriyle tasarlanan saç stili, Alexander Severus portrelerindekiyle yakın benzerlik içerisindedir (Bergmann, 1977: 28-29, lev. 2, res. 2-3; Özgan, 2015: 123, res. 110, Fittschen ve Zanker, 1985: 123, lev. 125-126). Bu benzer saç stiliyle birlikte, kulak önünden çene altına kadar indirilen uzun favorilerle şekillendirilmiş sakal yapısı ve çene ucu üzerindeki kazıma çizgilerle vurgulanan yüzeysel sakal perçemleri, MS 230 yılında ortaya çıkan imparatorun III. tipteki portresindekiyle benzerdir (Wiggers ve Wegner, 1971: 182-183: lev. 54-55; Fittschen ve Zanker, 1985: 123, lev. 125-126; Özgan, 2015: 124-129, res.113-117, Altun, 2016: 66-67, lev. 40, res. 18). Paris Louvre ve Roma Kapitolin Müzeleri'nde korunan III. tipteki Alexander Severus portreleri de buna örnektir (Özgan, 2015: 126, res. 113-114). Buna karşılık alın üzerindeki saç buklelerinin hemen üzerinde aynı yönde taranan saç bukleleriyle oluşturulmuş ikinci bir katman ve farklı yönlere eğilim gösteren hareketli saç bukleleriyle tasarlanmış saç stili, erkek başını Alexander Severus portrelerinden ayırmaktadır. Bu ayırt edici karakteristik özellikler dışında alınının düz ve dar olması, etli üst göz kapakları, yüzün çeneye doğru sivrilmesi ile kısa ve kalın boyun, erkek başındaki diğer kendine has karakteristik özelliklerdendir. Kendine has bu karakteristik özellikleriyle de portre heykel, Alexander Severus'un hükümranlığı döneminde, imparatorun III. tip (MS 230-235) portrelerinden esinlenerek yontulmuş özel bir portre (prens) heykelidir.

İrdelenen eserdeki üslup özellikleri de önerilen dönemi destekler niteliktedir. Heykeltıraşlık eserinde göz bebeği ve iris işlenilmiştir. Roma İmparatorluk dönemi plastik sanatında göz bebeği ve iris, ilk kez Hadrianus (MS 117-138) döneminde, MS 130'lu yıllardan itibaren görülmektedir (Wegner,

1956: 40, 61-62, lev. 24, 25a). Bu dönem ve sonrasındaki Antoninus Pius (MS 161-180) döneminde yontulan portre başlarda da göz bebeği ve iris tek matkap darbesiyle şekillendirilmiştir (Wegner, 1939: 17, 21, lev.1). Marcus Aurelius (MS 161-180) döneminden itibaren ise göz bebeği ve iris birbiri içerisine yerleştirilen dairesel halkalarla verilmiştir (Hinks, 1976: 73, res. 61, 63). Bu formdaki göz bebeği ve irisin işlenişi de Severuslar Hanedanlığı'nın kurucu imparatoru Septimus Severus (MS 193-211) döneminin sonlarına kadar devam ettirilmiştir (Heintze, 1961: 12-13, res. 26). Bu dönemden, Severuslar Hanedanlığı'nın (MS 235) sonuna kadarki süreçte ise irisler dairesel formda iken göz bebekleri yan yana çift matkap darbeleriyle verilmiştir (Hinks, 1976: 83-85, res. 67-68; Wood, 1986: 51, 57, lev. 11, res. 14, lev. 16, res. 22-23).

Roma İmparatorluk dönemindeki en önemli üslup özelliklerinden biri de sakal yapısıdır. İmparator Hadrianus ile beraber portre sanatında ortaya çıkan sakal, süreklilik göstererek devam ettirilmiştir (Bernoulli, 1891: 111, 113, lev. 36-37). İmparatorun sanatsal anlayışıyla var olan kısa ve gür sakal, Antoninus Pius döneminde de sürdürülmüştür (Fittschen ve Zanker, 1985: 63-66, lev. 67-68). Marcus Aurelius döneminde ise bu kısa ve gür sakal daha da uzatılmış ve çenede vurgulanmıştır (Schröder, 1993: 244-245). Septimus Severus döneminde de bu uzun ve gür sakal daha da abartılmış ve çenedeki sakal yapısına ütöpik bir görünüm kazandırılmıştır (Vermeule, 1981: 545-546; Linfert, 1992: 23-24, lev. 27; Özgan, 2015: 43-49, res. 21-27). Septimus Severus dönemi sonrasında da bu uzun, gür ve kabarık sakal yapısı terk edilmiştir. Bu dönem sonrasında ise imparatorların karakteristik özellikleri ve tercihleri neticesinde sakal, kısa olarak verilmiştir (Poulsen, 1964: 71; Wood, 1986: 51, 62, lev. 11, 18, res. 14, 26).

Erkek heykelindeki giysi üzerinde de derin, şematik ve plastiksi kıvrımlar görülmektedir. Geç Antoninler Hanedanlığı (MS 180-192) dönemiyle birlikte yontu sanatında kullanılan yoğun matkap, Severuslar Hanedanlığı döneminde ise daha da yoğun bir şekilde kullanılmıştır (Durugönül, 2021: 204, 218). Matkabin yoğun kullanılmasıyla birlikte Hadrianus dönemi yontu örneklerindeki vücut hareketiyle elbise kıvrımlarının uyumlu verildiği zengin ve yumuşak kıvrımların yerini (Durugönül, 2021: 153, 165), Severuslar Hanedanlığı döneminde plastiksi, derin ve şematik kıvrımlar almıştır (Özgan, 2015: 53).

Bu yorumlanan üslup özellikleri de heykeltıraşlık eseri için verilen Severuslar Hanedanlığı dönemini desteklemektedir. MS 193 yılında hanedanlığın kurucusu Septimus Severus ile başlayan tarihsel süreç, MS 235 yılında Alexander Severus ile son bulmuştur (Kleiner, 1992: 317-319). Kurucu imparatorun sonrasındaki sırasıyla tahtta oğulları Caracalla (MS 211-217) ve onun yönetim ortağı Geta (MS 211-212) ve sonrasında ise Macrinus (MS 217-218), Elagabalus (MS 218-222) ve Alexander Severus geçmiştir (Kleiner, 1992: 317-319). Birden çok imparatoru bünyesinde barındıran bu hanedanlık içerisinde de kesin bir dönem önerisinde bulunabilmek ancak portre baştaki saç stiliyle birlikte yüzdeki sakal yapısıyla mümkün olmuştur. Alın üzerindeki saç stili ve kulak önünden çene altına kadar uzatılan favorilerle şekillendirilen sakal yapısıyla birlikte çene ucunda da sakalın vurgulanması, Severuslar

Hanedanlığı'nın son imparatoru Alexander Severus'un III. tip portrelerinde görülmektedir. Yontu sanatındaki üslup özellikleriyle de Severuslar Hanedanlığı dönemine tarihlendirilebilen erkek başı, portre sanatındaki tipolojik irdelemeler neticesinde III. tipteki Alexander Severus portrelerinin görüldüğü (MS 230-235) döneme tarihlendirilmiştir.

Üretim Yeri

Pamphylia Bölgesi sınırları içerisinde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda en fazla sayıda heykeltıraşlık eserinin ele geçtiği antik kent, Perge'dir. Heykeltıraşlık eserleriyle zengin Perge'de ise heykel atölyesinin varlığı konusunda kesin bir şeyler yazmak güçtür (İnan, 1965: 4-7; İnan ve Rosenbaum, 1966: 34-35). Sadece varsayımlarla üstün kalitedeki mermer ve işçilikteki heykeltıraşlık eserlerinin, Anadolu'da zengin mermer yataklarıyla ve köklü heykel atölyeleriyle ünlenmiş Dokimeion'dan, Perge'ye ithal edildiği belirtilmektedir (Albustanlıoğlu 2006, 174). Daha düşük kalitedeki malzeme ve işçilikteki heykellerinde, Dokimeion çıkışlı gezgin ustalar tarafından kentte kurulan yerel bir atölyede yontulduğu düşünülmektedir (Güven, 2014: 373, 376). Yerel malzeme ile yerinde yontulan bu heykeltıraşlık eserleriyle de maliyet düşük tutulmak istenmiş olmalıdır.

İnce tanecikli kaliteli beyaz mermerden yontulan giyimli portre heykeli de büyük ihtimalle Dokimeion siparişidir. Çünkü Anadolu'nun üretim merkezi Dokimeion'dan pek çok heykel atölyesine mermer sevkiyatı yapıldığı gibi heykeltıraşlık eserleri de gönderilmiştir (Albustanlıoğlu, 2006: 174; Güven, 2014: 372). Hatta başarısıyla Merkez Roma'yı da etkileyen Dokimeion, imparatorluğun merkezine mermer, heykeltıraşlık eserleri ve heykel ustası da göndermiştir (Waelkens, 1985: 652; Güven, 2014: 365). Mermer kalitesiyle Dokimeion'dan sipariş edildiği düşünülen erkek başındaki saç stilinin, sağ ve sol kulak üzerindeki uyarlanışında farklılıklar görülmektedir. Sol kulak üzerindeki hacimli saç bukleleri orak görünümünde ve kulak arkasındakiler ise "S" şeklinde iken sağ kulak üzerindeki saç buklelerinin uç kısımları dalgalı ya da küt şeklindedir. Ayrıca yüzün sol kısmındaki favori, hafif kabarık, hacimli ve kısa perçemler şeklinde iken yüzün sağ tarafındaki favori ise daha yüzeysel ve hacimsizdir. Erkek başındaki bu usta eli farklılıkları da portre başın iki farklı heykel ustası tarafından çalışıldığının göstergesidir.

Sonuç

Perge Antik Kenti batı kapısında 2016 yılında gerçekleştirilen bilimsel kazı çalışmaları esnasında geç dönemde kanalizasyon kapağı olarak kullanılmış portre heykel ele geçirilmiştir. İyi durumda korunan ve genç bir erkeğin tasvir edildiği heykeltıraşlık eseri, gerçekleştirilen irdelemeler neticesinde Alexander Severus'un III. tip portrelerinin yontulduğu, MS 230-235 yıllarından özel bir portre olarak değerlendirilmiştir. Portre baştaki alın üzerindeki saç stili, MS 222-235 yılları arasında yönetimde bulunan imparator Alexander Severus'un üretilen portre tiplerindekilerle benzerdir. Tahtta kaldığı süre boyunca 3 portre tipiyle temsil edilen imparatorun portrelerindeki başa yapışık kısa ve gür saç bukleleriyle şekillendirilmiş ve alın üzerindeki saç buklelerinin de alınının sol kısmındaki çatal

motifinden birbiri ardına sağına doğru tarandığı uç kısımları dalgalı saç stili, Alexander Severus'un 3 portre tipinde de korunmuştur. Bu yüzdendir ki imparatorun çocukluk, ergenlik ve gençlik (yetişkinlik) yıllarını temsil eden portre tiplerinin tanımlanmasında imparatorun saç stili dışında zaman içerisinde değişkenlik gösteren yüz hatlarıyla birlikte favorilerle şekillendirilen sakal yapısı yardımcı olmaktadır. İmparatorun I. tipteki (MS 222-224) portrelerinde yüz hatları oldukça yumuşak olup, yüzde kıllanma söz konusu değildir. II. tip (225/6-230) portrelerinde ise yüz hatlarındaki yumuşaklık ortadan kaldırılmaya çalışılmış olup, kulak önünden çene kemiği hizasına kadar uzatılan favorilerle de yarı sakallı bir görünüm kazandırılmıştır. III. tip (MS 230-235) portrelerinde de artık imparatorun yüz hatları daha da oturmuş ve yüz uzun bir görünüm kazanmıştır. Kulak önünden çene altına kadar uzatılan uzun favorilerle oluşturulan sakal bukleleriyle beraber çene ucundakiler ve bıyık da vurgulanmıştır. Bu açıklamalar ışığında yorumlanan erkek başındaki alın üzerinde saç bukleleriyle tasarlanmış saç stili ve yüzdeki sakal yapısı da III. tipteki Alexander Severus portresindekilerle benzer durumdadır. Bu benzerlikler dışında ise portresi yapılan kişinin saç buklelerinin oldukça hareketli, hacimli ve alın üzerindeki çift katmanlı bir görünüm oluşturması ile kendi içerisinde de farklı yönlere eğilim göstermesi, Alexander Severus portrelerindeki saç stiliyle benzer değildir. Ayrıca portre baştaki tıknaz yüz ve yüzün çeneye doğru sivrilmesi, dolgun dudaklar ile alt dudağın dışarıya doğru taşması ile kısa ve kalın boyun da portresi yapılan kişinin, tarihlendirildiği dönemin resmi portresi olamayacağını göstergesidir. Kendine has karakteristik özellikleriyle yontulan erkek başı, Alexander Severus döneminde, imparatorun III. tip (MS 230-235) portrelerinden etkilenerek yontulmuş özel bir portredir.

Alexander Severus dönemine verilen portre heykeldeki üslup özellikleri de heykeltıraşlık eserinin, Severuslar Hanedanlığı döneminden olduğunun göstergesidir. Portre baştaki dairesel formdaki irisler ile yan yana çift matkap darbeleriyle şekillendirilen göz bebeklerinin işlenişi, bu hanedanlık döneminin portrelerinde gözlemlenmektedir. Bu üslup özelliğiyle birlikte kulak önünden çeneye doğru uzatılan favoriler ve çenede kazıma çizgilerle verilen sakal perçemleri de yine bu hanedanlık döneminin heykeltıraşlık eserlerinde görülür. Ayrıca giyimli portre heykeldeki derin, şematik ve plastiksi kıvrımlar da verilen hanedanlık dönemini desteklemektedir.

Son olarak ise giyimli heykeltıraşlık eserinin üretim yeri konusunda ise kesin bir şey söylemek zordur. Çünkü heykeltıraşlık eserleriyle zengin bu antik kentte ele geçen eserlerdeki mermer kalitesi ve işçiliğinin aynı olmadığı bilinmektedir. Bu da güçlü varsayımlarla üstün kalitedeki heykeltıraşlık eserlerinin Dokimeion'dan ithal edildiğini, daha düşük kalitedeki heykeltıraşlık eserlerinin de kentin çevresinden kolaylıkla elde edilebilen yerel malzemeden yontulduğunu göstermektedir. Geyimli portre heykelinin de üstün kalitedeki ince tanecikli beyaz mermerden yontulmuş olması da irdelenen eserin, Dokimeion ürünü olma ihtimali güçlendirmektedir.

Yazar Katkıları: Bu çalışmanın giriş bölümüyle birlikte eserin malzeme ve ölçüleri ile durum ve tanım kısmında ikinci yazar, yine eserin malzeme ve ölçüleri ile durum ve tanımının

detaylandırılması, değerlendirilmesi, üretim yeri, kaynakça ve fotoğraf çekimi birinci yazarın katkılarıyla sağlanmıştır.

Çıkar Beyanı: Bu çalışmada yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Teşekkür: Perge kazıları, 2012-2019 yıllarında Antalya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Mustafa Demirel koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. Bu makalede değerlendirilen heykelin çalışılmasına izin veren Antalya Müzesi Müdürü Mustafa Demirel'e teşekkür ederim.

Kaynakça

- Albustanlıoğlu, T. (2006). Dokimeion ışığı altında Roma İmparatorluk döneminde mermer kullanımı: İmparatorluk yönetimindeki Anadolu mermer ocaklarının işletme stratejisi ve organizasyonu (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Altun, Ö. (2016). Geç Roma portreciliği (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bergmann, M. (1977). Studien zum römischen porträt des 3. jahrhunderts n. Chr. Bonn: Rudolf Habelt Verlag GmbH.
- Bernoulli, J. J. (1891). Römische ikonographie: Die bildnisse der römischen kaiser II. Von Galba bis Commodus. Stuttgart-Berlin-Leipzig: Union Deutsche Verlagsgesellschaft.
- Durugönül, S. (2021). Roma devlet kabartmalarında propaganda ve sanat. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. (1985). Katalog der römischen porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen sammlungen der stadt Rom: Band I-text. West Germany: Philipp von Zabern-Mainz am Rhein.
- Fittschen, K. ve Zanker, P. (1985). Katalog der römischen porträts in den Capitulinischen Museen und den anderen kommunalen sammlungen der stadt Rom: Band I-tafeln. West Germany: Philipp von Zabern-Mainz am Rhein.
- Güven, B. A. (2014). Pamphylia Bölgesi Roma dönemi portreciliği (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Heintze, H. v. (1961). Römische porträt-plastik. Stuttgart: Hans E. Günther Verlag.
- Hinks, R. P. (1976). Greek and Roman portrait sculpture. London: British Museum Publications.
- İnan J. (1965). Antalya Bölgesi Roma devri portreleri: Römische porträts aus dem gebiet von Antalya. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İnan J. ve Rosenbaum E. (1966). Roman and early Byzantine portrait sculpture in Asia Minor. London: The Oxford University Press.
- Kleiner, D. E. E. (1992). Roman sculpture. New Haven-London: Yale University Press.
- Linfert, A. (1992). Die antiken sculpturen des musée municipal von château-gontier. Germany: Philipp von Zabern.
- Özgan, R. (2015). Roma portre sanatı III. İstanbul: Ege Yayınları.
- Poulsen, V. (1964). Römische bildwerke: Die blauen bücher. Münih-Stuttgart: F. Bruckmann K. G. - J. F. Steinkopf.
- Schröder, S. F. (1993). Katalog der antiken skulpturen des museo del prado in Madrid. Germany: Philipp von Zabern.

Vermeule, C. C. (1981). Greek and Roman sculpture in America. London: University of California Press.

Waelkens, M. (1982). Carrières de marbre en Phrygie (Turquie). Bulletin des Musées d'Art d'Histoire, 53, 33-54.

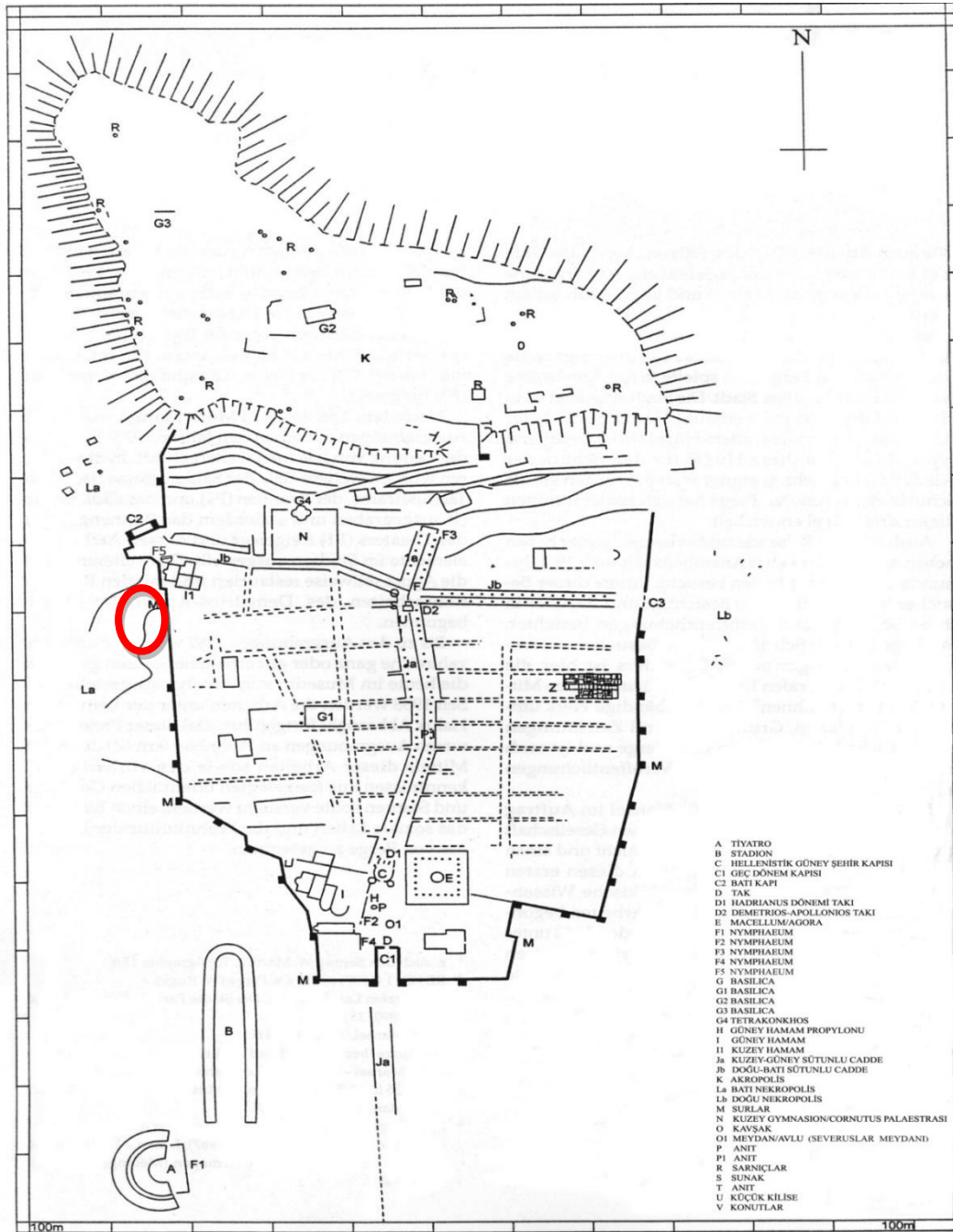
Wegner, M. (1939). Die herrscherbildnisse in antoninischer zeit. Berlin: Verlag Gebr. Mann.

Wegner, M. (1956). Hadrian. Plotina. Matidia. Sabina. Berlin: Verlag Gebr. Mann.

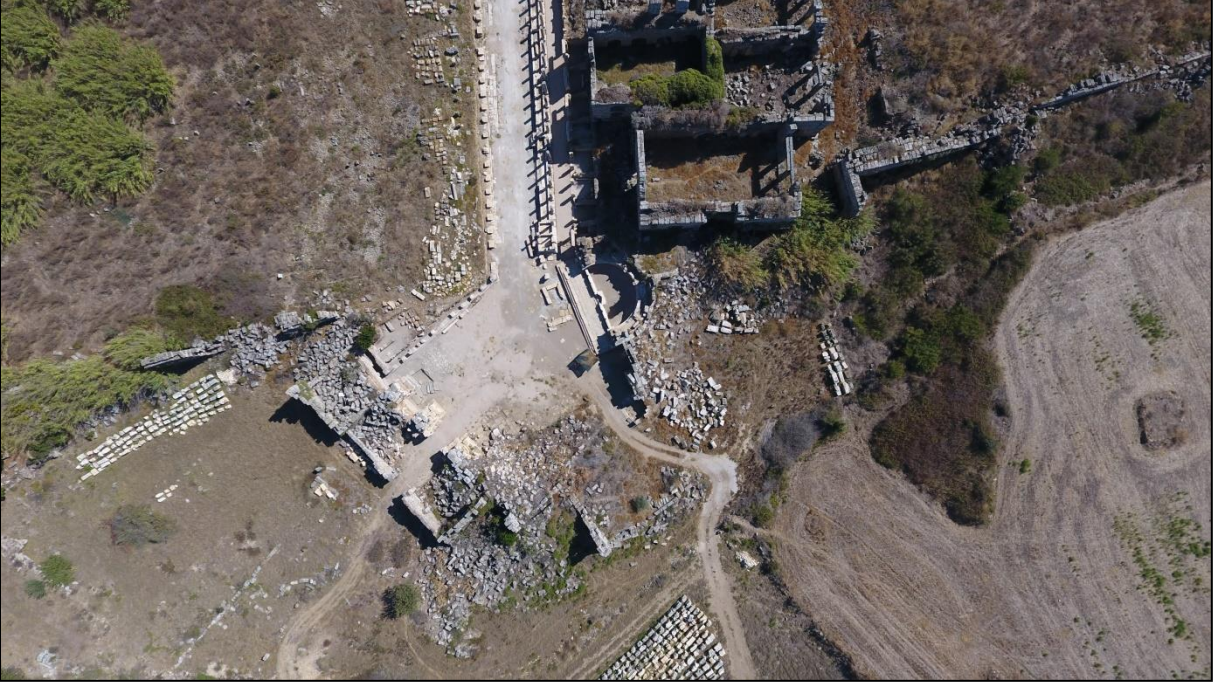
Wiggers, H. B. ve Wegner, M. (1971). Caracalla bis Balbinus. Berlin: Verlag Gebr. Mann.

Wood, S. (1986). Roman portrait sculpture 217-260 A.D. Leiden: E. J. Brill.

Resimler



Resim 1. Perge Antik Kenti Planı (Perge Kazı Arşivi).



Resim 2. Heykelin Bulunduğu Perge Batı Kapı (Antalya Müzesi Perge Kazı Arşivi).



Resim 3. Heykelin Buluntu Durumu (Antalya Müzesi Perge Kazı Arşivi).



Resim 4. Kazı Sonrası Alanın Genel Görünümü (Antalya Müzesi Perge Kazı Arşivi).



Resim 5. Portre Heykelin Cepheden Görünümü (Fotoğraf: Y. ARLI).



Resim 6. Portre Başın Cepheden Görünümü (Fotoğraf: Y. ARLI).



Resim 7. Portre Başın Sol Profilden Görünümü (Fotoğraf: Y. ARLI).



Resim 8. Portre Başın Sağ Profilden Görünümü (Fotoğraf: Y. ARLI).



Resim 9. Portre Başın Cepheden Görünümü (Fotoğraf: Y. ARLI).